

УДК 821.112.2-31.09“20”:114

ПРОСТІР БАТЬКІВЩИНИ В РОМАНІ “ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ” ГЕРТИ МЮЛЛЕР

Наталія Воробей

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів)*

Проаналізовано простір батьківщини у романі німецької письменниці Герти Мюллер “Гойдалка дихання”. Стверджується, що традиційне тлумачення поняття “батьківщина” як чогось рідного, близького, свого, в контексті трагічних життєвих реалій та у фікційному світі Г. Мюллер спростовується й постає як фальш, обман, ілюзія.

Ключові слова: Герта Мюллер, “Гойдалка дихання”, батьківщина, зовнішній/внутрішній простір, свій/чужий простір.

Узагальнити поняття “батьківщина” однією дефініцією, за словами сучасного німецького соціолога Гюнтера Гебхарда, є надскладним завданням. Недарма епіграфом до його книги “Батьківщина: Контури і кон’юнктури одного суперечливого концепту” (2007) виступає вислів австрійського та американського філософа і соціолога Альфреда Шюца із його наукової статті “Той, хто повернувся на батьківщину” (1945): “Батьківщина означає для різних людей різне” [5, с. 9]. Після ознайомлення із творами лауреата Нобелівської премії з літератури 2009 року Герти Мюллер правдивість цього вислову все ж важко заперечити. Тема “батьківщини” проходить червоною ниткою крізь усю творчість німецько-румунської письменниці. Проблематичність цього питання полягає в тому, що традиційне для кожної людини поняття “батьківщина” як щось рідне, близьке та світле, врешті своє, в контексті трагічних життєвих реалій банатських швабів (німецькомовного населення історичної області Банат, звідки родом письменниця) у фікційному світі Г. Мюллер постає як фальш, обман, ілюзія. З одного боку, це було зумовлено складними історичними умовами в тогочасній Румунії з приходом комуністичної диктатури Ніколае Чаушеску, постійними переслідуваннями та погрозами з боку румунських спецслужб за антиполітичні погляди Герти і зрештою вимушеною еміграцією до Німеччини, з другого – важкими умовами існування в рідному селі, життя в якому через його тотальну ізоляваність від решти світу авторка порівнює із “життям в консервній бляшанці”, а мешканців селища називає брутальними, хтивими, жадібними та залежними від алкоголю (збірка “Низини”, 1978).

Різноманітні дослідження концепту “батьківщина” показують, що двома найбільш важливими складовими в цьому плані виступають такі виміри людського існування, як час та простір. У цій науковій розвідці увагу зосереджено на просторові. Об’єктом дослідження виступає чи не найвідоміший роман письменниці “Гойдалка дихання”, після виходу якого Г. Мюллер була удостоєна Нобелівської премії з літератури з фор-

мулюванням “тій, хто своєю зосередженістю в поезії і щирістю в прозі, малює пейзаж нездолених” [1, с. 280].

Тематика творчості Г. Мюллер – це її особисті спогади та переживання, пов’язані з комуністичною диктатурою Н. Чаушеску, дитинством, проведеним у батьківському домі, вимушеною еміграцією в Німеччину та ін. “Гойдалка дихання” є особливою, оскільки це чи не перший твір письменниці, який базується на спогадах та переживаннях інших, а саме матері Г. Мюллер та її земляка і друга – німецько-румунського письменника Оскара Пастіора. У січні 1945-го радянський генерал Виноградов від імені Сталіна поставив перед Румунією вимогу відправити усіх німців віком від 17 до 45 років, які проживають у країні, у радянські трудові табори на примусові роботи для “відбудови” зруйнованого під час війни СРСР (адже за часів Другої світової війни Румунія була союзником фашистської Німеччини). До числа депортованих належали й мати письменниці та Оскар Пастіор. Після повернення додому більшість із них не змогли розповісти про те, що трапилося, про усі страхи, приниження, нестерпний голод та холод, про нелюдські умови праці та ставлення до людей. Навіть пізніше, коли хтось із них все ж таки наважувався говорити, не було нікого, хто хотів би їх слухати, адже тема депортації була в тогочасній Румунії табу [1, с. 279].

Роман “Гойдалка дихання” написаний у формі фіктивної біографії, розповідь ведеться від першої особи. Кожен розділ присвячений певному предметові або певній особі (чи особам) у таборі. Леопольд Ауберг (прототипом якого виступає Оскар Пастіор), 17-річний юнак з Трансільванії, розповідає про свою депортацію в радянський трудовий табір Ново-Горлівка, що на Донеччині, та про жахливі табірні будні.

Сучасний німецький філолог Г. Гофманн стверджує, що центральна роль простору в літературному творі полягає в тому, що він виступає “як складова епічної дії”, тобто як елемент, що структурує текст [6, с. 18]. Фундаментом роману “Гойдалка дихання” постає певна дихотомія: простір батьківщини/простір трудового табору.

У літературознавстві простір розмежовують на локальний (зовнішній) та психологічний (внутрішній) [3, с. 85]. Локально роман охоплює дві країни – Румунію та Україну. На тлі (за Ю. Лотманом) відкритого простору батьківщини зображується закритий простір рідного дому Леопольда, на тлі відкритого простору України – закритий простір трудового табору. Про сімейний простір хлопця на початку твору ми дізнаємося небагато: він мешкає в одному будинку з батьками, дідусем та бабусею, які досить переживають через його вимушену депортацію і намагаються забезпечити його усіма необхідними речами, що можливо знадобляться у таборі.

Першим новим простором після батьківського дому постає простір потягу, а саме вагон для худоби, в якому депортованих перевозили до трудових таборів у східну Україну. Сам факт, що людей транспортували у вагоні для худоби вже з погляду поваги до людської гідності, був неприйнятним. Проте, втративши зв’язок із простором батьківського дому, який у кожного перш за все асоціюється з безпекою та захистом, принизливий вагон для худоби стає маленьким тимчасовим закритим прихистком для полонених: “Усі мали місяць за спиною, не зводили очей із відчинених дверей вагона, ми були залежні від цих дверей, ніби від дверей до кімнати. Всі ми відчували божевільний страх, що двері зараз зачиняться і потяг поїде без нас” [4, с. 18]. Одні з перших розмірковувань Леопольда про чужий для нього простір вагону.

Г. Гебхард у своїх дослідженнях, присвячених концепту “батьківщина”, доповнює категорії часу та простору ще й третім – ідентичність [5, с. 10], а сучасна дослідниця творчості Г. Мюллер германіст Гарбіне Іцтуета (Іспанія) додає емоції та спогади: простір (у нашому випадку батьківщина) → емоції → спогади [8]. У перші роки перебування Леопольда в таборі спогади про батьківський дім та сім'ю були єдиним, що надавало йому життєвих сил. Кожна дрібниця, кожна річ у таборі, що була хоч трішки схожою на речі вдома, одразу ж викликала у Леопольда цілу низку спогадів. Вони (та фраза бабусі “Я ЗНАЮ, ТИ ПОВЕРНЕШСЯ” [4, с. 9]) були для хлопця ніби мостом, що поєднував простір табору із простором батьківщини. “Я запам'ятав це речення не спеціально. Я мимоволі взяв його з собою в табір <...> І тепер я можу це сказати, бо я повернувся: таке речення тримає тебе при житті”, – зазначає головний герой [4, с. 10–11].

Тугу за домом важко описати звичайними словами. Це як ниюча рана, що починає нестерпно боліти, варто лише доторкнутися до неї. Свою тугу за домом Леопольд сприймав як тягар, який робив його і без того важке життя (вірніше виживання) у таборі ще нестерпнішим. “У тебе воші в голові, у бровах, на шиї, під пахвами, на інтимних частинах тіла. У твоїй постелі повно плюскв. Ти голодний. Але ти не говориш: у мене воші, плюскви і голод. Ти кажеш: я тужу за домом. Так ніби тобі ще й цього бракувало” [4, с. 212]. Коли людину раптово відривають від місця, в якому вона провела довгих 17 років свого життя, з яким у неї пов'язані найяскравіші спогади та переживання, і відправляють далеко на чужину – ніщо, навіть найнестерпніший голод, не зрівняється з відчуттям туги за цим місцем, за теплом та турботою рідних, за батьківським домом.

Простір батьківщини у романі виражається не лише через батьківський дім, а й також великою мірою через природу як унікальне уособлення кожної батьківщини, а саме через ландшафт Карпатських гір. Рідне місто головного героя – Германнштадт, розташоване у Трансільванії, тому Леопольд від народження був оточений пишнотою просторів і багатств рідної землі. “Я розповідаю Беа про гори у Семигороді, Трансільванії, це також Карпати, – кажу я їй. Тільки у нас гори мають біля себе круглі глибокі озера. Їх називають морськими очима, бо вони такі глибокі, що їхнє дно перебуває на тому ж рівні, що і дно Чорного моря <...> Мій дідусь каже, що Карпати під землею носять Чорне море на руках” [4, с. 57]. Кожна дрібниця у таборі привертала до себе увагу найперше тим, що нагадувала про рідний дім. “Одного вечора влітку другого табірною року над бляшаним відром із питною водою поряд із дверима на стіні з'явився годинник із зозулею <...> ні божевільна зозуля, ні хробак, ні рухливий маятник мені не подобалися. Зате обидві гіри у формі ялинкових шишок були дуже гарні. Вилиті з важезного заліза, неповороткі, вони все одно нагадували мені ялинові ліси у горах біля дому” [4, с. 86–89]. Отож, простір батьківщини переслідував героя скрізь у зовнішньому світі.

“Кому <...> випала доля жити у вигнанні, – розмірковує у своїй праці “Батьківщина і мова” німецький філософ Г.-Г. Гадамер, – той завжди живе між бажанням забути й бажанням запам'ятати, між прощанням і згадкою, між втратою й новим початком” [2, с. 189]. Третього табірною року з головним героєм трапилася одна річ. Комендант табору знайшов у речах Леопольда два флакони із капустиною зупою, вбачаючи у цьому спробу шпіонажу та саботажу. Тур Прікулич, наглядач табору, врятував хлопця, пояснюючи, що флакон із закруткою був у нього від проносу, а флакон із дерев'яним корком – від закрепу. Ця подія похитнула впевненість Леопольда – де ж насправді

його дім – тут, в Україні, у таборі, чи там далеко, на батьківщині, в Румунії: “Невже я справді був настільки простодушним і вірив, що повернуся до своєї сім’ї і покажу їм капустяну зупу у вигляді двох пляшечок свого табірної життя <...> Можливо, ці флакони мали б стати моїми свідками вдома. Або ж у мене був один флакон-оптиміст, а інший – скептик. Можливо, під закруткою я помістив подорож додому, а під герметично закритим дерев’яним корком – вічне перебування у таборі <...> чим сильніше мені хотілося додому, тим більше я намагався зробити це бажання не таким пронизливим, не таким, яке може зруйнувати мене, якщо я ніколи не зможу задовольнити його. Неможливо було позбутися бажання повернутися додому, але щоб мати ще щось окрім цього бажання, я сказав собі: якщо вони триматимуть нас тут завжди, значить, це і є моє життя. Росіяни теж якось живуть тут” [4, с. 152–153]. Таким чином, Леопольд з часом все більше втрачав надію на повернення додому та приймав перспективу залишитися в таборі назавжди як цілком можливу: поступово простір табору починає заміняти йому простір рідного дому.

Звикання є досить підступною рисою людини, адже звикнути можна не лише до чогось хорошого, а й до чогось поганого. Коли особа досить довгий час перебуває у замкненому просторі, то з часом замикається в собі. Коли вона довгий час страждає від принижень та страху, то стає залежною від них. Людина звикає до голоду, холоду, паразитів у ліжку та на шкірі. І це жахіття починає сприймати для себе як щось цілком нормальне. Проте звикання потребує певного часу. Коли дуже довгий час перебувати далеко від рідного дому, то спочатку переживаєш нестерпну тугу за ним, згодом туга переростає у спогади, яскравість яких поступово зменшується і як наслідок батьківщина постає певною ілюзією, тим, чиє існування уже береться під сумнів. Для Леопольда батьківщина за роки перебування у таборі стала саме такою ілюзорною, а от табір був реальністю, до якої хлопець належав, суворою, жакливою, але все ж реальністю. “Дехто проговорює, проспівує, промовчує, переходжує, пересиджує або просипає свою тугу за домом, дуже довго і марно. Дехто говорить, що туга за домом із часом втрачає свою сутність, починає легенько тліти і врешті-решт вичерпується, бо вже не має нічого спільного з конкретною домівкою. Я належу саме до тих, хто так говорить” [4, с. 212]. Згодом в думках Леопольда простір батьківщини сприймається уже не як свій/рідний, а якийсь відчужений/сторонній: “Одного дня, – подумав я собі, – не знаю, яка саме буде річниця Перемоги і яке за рахунком це буде майбутнє, я приїду до країни гірських хребтів, у якій я уві сні їду на білій свині по небу і про яку люди говорять, що це моя батьківщина” [4, с. 243–244]. Після довгорічного перебування у таборі, незважаючи на всі пережиті жахіття, саме поняття “батьківщини” як рідної домівки ставиться Леопольдом під певний сумнів, він уже не впевнений – його батьківщина Румунія, Германнштадт, Карпати, чи табір, із пазурів якого він не може вирватися.

Відомий український літературознавець Н. Копистянська у своїй праці “Час та простір у мистецтві слова” зазначає: “Коли герой потрапляє в певний простір, його поведінку регулюють не лише риси характеру, а й загальноприйняті норми місця, куди він потрапляє” [3, с. 190]. Нелюдські умови проживання у бараках, бруталне поводження керівництва табору з інтернованими, важка праця, нескінченний голод, туга за домом та страх у будь-який момент втратити життя... все це перетворювало депортованих на істот та знищувало власну ідентичність. Не маючи особистого простору (адже

всі все робили разом: їли, спали, працювали), людина стає замкнутою, закритою перед зовнішнім світом. Отже, й не дивно, що з кожним днем, кожним роком перебування Леопольда у таборі закритий зовнішній простір табору все більше заволодівав його внутрішнім простором.

Уявлення Леопольда про дім як про щось світле та близьке знищила повністю єдина листівка. Це була перша й остання звістка з дому, де йшлося про те, що у хлопця народився брат. “Я вже цілу вічність не плакав, привчив свою тугу за домом тримати очі сухими. Я навіть позбавив свою тугу за домом господаря <...> Мої батьки зробили собі дитину, бо більше не сподіваються побачити мене. Так, як моя мама скорочує народився до нар., так вона скоротить і загинув до заг. Вона вже зробила це” [4, с. 201–202]. За весь час перебування у таборі це було найбільшим розчаруванням Леопольда і з того часу батьківський дім уже не здавався йому таким бажаним. Неможливо було підтримувати останній вогник надії на повернення додому, коли власна ж сім’я викреслила тебе зі свого списку.

“Відмова” від батьківщини у фіктивному світі Г. Мюллер і пов’язані з цим емоції, за Г. Іцтуета [7], відбувається переважно посередництвом двох стратегій:

1) Руйнуванням типових для певної ситуації очікувань читача за допомогою створення автором емоційно протилежних сценаріїв розгортання подій та поведінки героїв, яка у Г. Мюллер насамперед виражається стислістю та скупістю мови, тобто мовних засобів, коли читач зі свого боку очікує іншого відповідно до емоційної напруженості тієї чи іншої події у творі;

2) Розвінчуванням традиційного поняття “простір батьківщини” як чогось рідного та близького і пов’язаних з цим емоцій за допомогою лексичних та зображувальних засобів.

Коли Леопольд після довгих п’яти років, проведених у таборі, повертається додому, першими очікуваними емоціями виступають щастя, сльози радості, обійми та ін. Проте насправді: “На початку січня 1950-го я приїхав із табору додому. І ось я знову сидів у вітальні <...> Батько малював Карпати <...> Дідусь помер. Бабуся сиділа у його плюшевому кріслі і розв’язувала кросворди <...> Мама плела одні шкарпетки за іншими для свого ерзац-сина Роберта <...> Я лежав на дивані, клубок вовни лежав у бляшаній мисці біля стільця матері, і він був жвавіший за мене <...> Біля шафи цокав годинник <...> На стіні це цокання стало гойдалкою мого дихання, у мене в грудях воно перетворилося на лопату-серце. Мені тепер дуже її бракувало” [4, с. 241–242]. Отож, такий очікуваний день повернення описується зовсім як звичайний. Єдина емоція виражалася фразою Леопольда “Мені тепер її дуже бракувало”, яка до того ще й стосувалась не сім’ї, а табору. Повернення старшого сина додому після довгої відсутності, здається, жодним чином не відобразилося на способі життя сім’ї Аубергів – кожен і надалі займався своїми буденними справами, наче нічого й не трапилося. Незадовго після повернення героя додому їх прийшов провідати сусід, пан Карп, який розповів, що дідусь постійно чекав на хлопця. Можливо, саме зі смертю того, хто найбільше чекав Леопольда, інші члени родини остаточно втратили віру в те, що він живий. Вони уже звиклися з думкою про те, що Леопольд помер, тому його повернення стало для них радше великою несподіванкою, аніж радістю.

Якщо якісь емоції і були, то вони старанно замовчувались кожним членом сім’ї і ховались глибоко в душі – “цілковитий безрух” інколи видавав себе прихованими

емоціями: “Я відвик їсти ножем і виделкою. У мене не лише тремтіли руки, а й шматки застрягали в горлі <...> Батько сидів навпроти мене, а стільниця здавалася мені велетенською, ніби півсвіту. Він дивився на мене напівзаплющеними очима і приховував своє співчуття. Коли він позирав на мене, увесь його переляк враз прозирав у нього на обличчі <...>” [4, с. 251]. Коли Леопольд після тривалого перебування у трудовому таборі повернувся на батьківщину, то простір табору уже цілком заволодів його внутрішнім простором і відтіснив простір батьківщини, тому він більше не зміг знайти собі місця ні в суспільстві, ні в сім’ї. “Я знав, що <...> тут, удома, все не може помінатися, бо тут усе залишилося по-старому. Все, крім мене. Посеред ситих батьківщиною людей мені паморочилося в голові від свободи. Мій настрій навчився робити різкі рухи, був вимуштруваний і готовий до раптових падінь і тваринного страху, мій мозок узалежнився від принижень” [4, с. 250]. Власний простір рідного дому став тепер для хлопця чужим, а колись чужий простір трудового табору – своїм. “Перед тим як я потрапив до табору, ми сімнадцять років провели разом, користувалися тими самими предметами <...> Тепер мене як підмінили. Бути чужими – це обтяжливо, але бути чужими і водночас жити дуже близько одне від одного – це неймовірно обтяжливо <...> Сьогодні я знаю, що на моїх скарбах написано: Я ЗАЛИШИВСЯ ТАМ. Що табір відправив мене додому, щоб опинитися на відстані, необхідній для того, аби завоювати більше місця у мене в голові. Відтоді, як я повернувся звідти, на моїх скарбах написано не Я ТУТ, але і не Я БУВ ТУТ. На моїх скарбах написано: Я НЕ МОЖУ ВИРВАТИСЯ ЗВІДСИ” [4, с. 257; 278–279]. Хоча фізично герой і перебував удома, психологічна травма від перебування в таборі була настільки глибокою, що внутрішньо він уже не міг вирватися звідти.

Емоційна відчуженість головного героя від власної сім’ї характеризується здебільшого імпліцитною холодністю відносин між ними і виражається у творі конотативно – за допомогою мовних засобів. Своє повернення додому Леопольд подумки називав “цілковитим безрухом”. Одного разу після повернення додому у нього виникла розмова зі своїм дядьком Едвіном, який допомагав хлопцеві влаштуватися на роботу: “Сподіваюся, тебе візьмуть працювати на фабрику. Мені здається, що у вас вдома зовсім туго. – Він мав на увазі цілковитий безрух” [4, с. 243]. Слова дядька, який, очевидно, мав на увазі важке фінансове становище сім’ї Аубергів, герой інтерпретував як повну беземоційність та замерзання відносин зі своєю родиною. З другого боку, на емоційну холодність взаємин вказує зображення відчуженого поводження членів родини стосовно Леопольда. “Роберт видерся до мене на стіл, тримав свого Мопі з ситечком для чаю у лівій руці, а правою вхопив мене за коліно, так, ніби воно було бильцем крісла. Від моменту обіймів, коли я щойно приїхав, вісім місяців тому, ніхто більше не торкався мене у цьому домі. Для всіх я був тим, до кого не наближаються, а для Роберта просто новим предметом у домі” [4, с. 253].

Філософ Г.-Г. Гадамер зауважує: “Так, життя на вигнанні мусить бути пронизаним думкою про батьківщину, яку довелось покинути, й думкою про повернення – навіть тоді, коли про таке повернення і думати годі. Батьківщину забути не можна” [2, с. 188]. Та чи можливо, що, повернувшись із табору, Леопольд замість того, щоб насолоджуватися батьківщиною щораз повертається думками до першого: “Мама плела одні шкарпетки за іншими для свого ерзац-сина Роберта <...> Після білої пари почалося

непорозуміння – моя мама виплітала клубки вошей. Відтоді у кожній парі шкарпеток я бачив наші плетені сади поміж бараками, шматки светрів на світанку” [4, с. 241]. По приїзді до табору Леопольд у кожному предметі вбачав риси рідного дому, адже туга за батьківщиною була нестерпною. Після повернення із табору туга нікуди не зникла, але тепер вона вже була іншою, спричиненою звиканням та психологічною травмою, тому в кожному предметі, у кожному силуеті вдома хлопець бачив табір.

“Що може означати повернення з вигнання? Чи не мусить таке повернення стати новим – другим – переломом? А чи, може, у цьому випадку ще раз відчуваєш біль від першого перелому? У разі перелому після повернення відчуваєш “розмовну спустошеність” [2, с. 189]. Якщо люди досить довгий час не бачились, їм потрібен час, щоб знову звикнути одне до одного. Якщо ж ця розлука була спричинена якоюсь трагічною подією, розмови про неї зазвичай викликають певну зниклобість, адже нагадувати співрозмовникові про ті жахливі часи і тим самим ранили його важкими спогадами не хочеться нікому. Оскільки табір заповнив усе єство Леопольда, буденні розмови хлопця з його сім’єю обмежувалися кількома вимушеними фразами на кшталт: “Ти прийшов?”, “Так, я прийшов”, “Ти йдеш геть?”, “Так, я йду геть” [4, с. 244], адже спільного у них не залишилося нічого – залишаючись рідними кровно й вимушено перебуваючи в одному зовнішньому просторі, насправді перебували в абсолютно різних, закритих один для одного, просторах.

У своїх численних інтерв’ю Г. Мюллер зазначає, що людина ідентифікує себе через речі, які їй належать. У свої сімнадцять, їдучи з дому, Леопольд ще не мав нічого власного. Перші речі, повноправним власником яких він став, хлопець отримав уже в таборі. Саме тому вони переслідували Леопольда упродовж усього його життя: “Через шістьдесят років мені хочеться пригадати собі всі предмети у таборі <...> Я мушу згадувати всупереч своєму бажанню <...> Іноді предмети з табору накидаються на мене всі разом, а не по черзі. Вони хочуть вирвати мене серед ночі зі сну і депортувати назад, у табір, цього їм треба <...> Моя голова була всередині валізки, я дихав по-російськи. Я не хотів їхати геть, але пахнув далекими краями <...> Про те, що ми з Труді вже на зворотному шляху, не змовляючись, сіли у різні вагони, я не згадав. Про валізу у коробці з-під грамофона теж змовчав. Натомість дуже детально описав свою нову дерев’яну валізу і свій новий одяг” [4, с. 30; 257–258].

Звідси, як наслідок, виникає ряд важливих запитань: чи можливо, що психологічна травма від перебування у трудовому таборі може бути настільки глибокою, що рідна домівка, великий простір батьківщини стане нічим порівняно з маленькою дерев’яною валізою із табору? Чи взагалі існує така річ чи подія, що здатна замінити або ж відтіснити власну батьківщину, місце, де ти народився та виріс, куди ти належиш імпліцитно, геть далеко та глибоко у свідомість? Час та місце народження, емоції та спогади, пов’язані з ними, ідентичність, мова – що вартують вони поряд з такими поняттями, як страх, приниження, звикання, боротьба за існування, за життя? Роман “Гойдалка дихання” Г. Мюллер заперечує традиційне тлумачення концепту “батьківщина”. Здавалося б, батьківщину неможливо забути, замінити чи стерти з пам’яті. Як зазначає Г.-І. Гадамер, “батьківщина не просто місце тимчасового перебування, яке обирають і можуть міняти. Батьківщину не забувають” [2, с. 188]. Проте це не зовсім так. Все, що людина переживає, більшою чи меншою мірою укорінюється в її свідомості та змінює її

– навіть такі жахливі речі, як приниження, страх, голод, закритий простір. Усе залежить від часу. Якщо це триває надто довго, людина перестає боротися, її мозок не здатний опиратися приниженням, наказам. Навпаки, особа стає залежною від них, так що все інше уже не має ніякого значення. Головний герой роману отримує довгоочікувану свободу, проте він не знає, що робити з нею, адже у свої молоді роки, коли саме формується людська особистість, він перебуває у трудовому таборі, у постійних приниженнях та наказах, що цілком знищують його як особистість. Він не вміє нічого, окрім виконання фізичної праці, і не пристосований до життя. Він отримує можливість знову повернутися на рідну землю, проте йому не потрібна батьківщина – йому потрібен закритий простір трудового табору, до якого він звик. Батьківщина – це перш за все батьківський дім. Проте яку цінність має для Леопольда батьківщина, коли власна сім'я більше не чекає на його повернення додому з чужини. Без підтримки рідних немає батьківщини.

“Гойдалка дихання” – це роман, який, зображуючи нелегку долю одного інтернованого, висвітлює трагічну долю цілого покоління депортованих. У творі змальовано, як у закритому просторі трудового табору, де час ніби завмер, а батьківщина залишилась лише у спогадах, втрачається особистість, власне “Я” людини і як в умовах такої ізоляції вона поступово втрачає зв'язок із зовнішнім світом, з власною батьківщиною. Отож на прикладі роману “Гойдалка дихання” розкривається процес примушеного “відчуження” від батьківщини, який суперечить традиційним уявленням про простір батьківщини як про щось рідне та близьке, те, що теоретично не можливо забути чи відкинути.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Варецька С.* Поетика художнього простору в романі “Гойдалка дихання” Герти Мюллер / С. Варецька // Діалогічні обертони : наук. зб. на пошану пам'яті проф. Нонни Копистянської / НАНУ, Інститут Івана Франка ; наук. ред. С. Маценка. – Л., 2014. – С. 279–287. (Серія “Літературознавчі обрії”; Вип. 19).
2. *Гадамер Г.-Г.* Батьківщина і мова // Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / Ганс-Георг Гадамер. – К. : Юніверс, 2001. – С. 188–194.
3. *Копистянська Н. Х.* Час і простір у мистецтві слова : монографія / Нонна Копистянська. – Л. : ПАІС, 2012. – 344 с.
4. *Мюллер Г.* Гойдалка дихання : роман / Г. Мюллер ; пер. з нім. Н. Сняданко. – Харків : Фоліо, 2011. – 286 с.
5. *Gebhard G.* Heimatdenken: Konjunkturen und Konturen. Statt einer Einleitung // Heimat: Konturen und Konjunkturen eines umstrittenen Konzepts. – Bielefeld : transcript Verlag, 2007. – 346 S.
6. *Johannsen A. K.* Kisten, Krypten, Labyrinth: Raumfigurationen in der Gegenwartsliteratur: W.G. Sebald, Anne Duden, Herta Müller / A. K. Johannsen. – Bielefeld : transcript Verlag, 2008. – 237 S.
7. *Iztueta G.* Heimat als konstruierter und dekonstruierter Raum – Режим доступу до: http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=21207.

Стаття надійшла до редколегії
Статтю прийнято до друку

01.12.2015 р.
20.01.2016 р.

HOMELAND SPACE IN THE NOVEL "THE HUNGER ANGEL" BY HERTA MÜLLER

Nataliia Vorobei

*Ivan Franko National University of Lviv
(1, Universytetska st., 79000, Lviv)*

The paper deals with the homeland space in the novel "The Hunger Angel" by the German writer Herta Müller. The traditional interpretation of the concept of "homeland" as something native, close, own in the context of tragic life realities and in Herta Müller's fictional world is refuted and appears to be false, deceptive and illusive.

"The Hunger Angel" is a novel which depicted the plight of other internees, highlights the tragic fate of a generation of deported. The work depicts how in a closed area of labor camp, where time seems to have stopped and homeland remains only in the memories of lost identity, own "Me" of man a human being gradually loses touch with the outside world, with homeland. "The Hunger Angel" reveals the process of forced "alienation" of the country, which is contrary to traditional notions of space as something connected with homeland, relatives and friends, something which is theoretically impossible to forget or reject.

Keywords: Herta Müller, "The Hunger Angel", homeland, external/internal space, own/strange space.